

РЕАЛІЗАЦІЯ АНДРАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовується актуальність андрагогічного підходу, що лежить в основі технології навчання дорослих, в тому числі й учителів, розглядаються його характеристики та принципи. Автор зазначає, що освіта педагогів — це специфічна галузь освіти дорослих, оскільки суб'єктами навчання є люди, які володіють уміннями навчати інших. Увага акцентується на формах і методах реалізації андрагогічного підходу в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: неперервна освіта, післядипломна педагогічна освіта, навчання дорослих, андрагогіка, педевтологія, андрагогічний підхід.

The article underlines urgency of andragogical approach that lies in the basis of teaching of adults, including teachers, views its principles and characteristics. The author notes that education teachers — a specific area of adult education as subjects of study are people who have the ability to teach others. The attention is paid to forms and methods of andragogical approach realization in the system of postgraduate pedagogical education.

Keywords: constant education, postgraduate pedagogical education, teaching of adults, andragogics, pedevtology, andragogical approach.

Постановка проблеми. Необхідність професійного вдосконалення педагогічних працівників, що визначається Національною доктриною розвитку освіти як одна з найважливіших проблем, викликана, по-перше, потребою докорінного переосмислення системи освіти ХХІ ст., спрямування її на практичну реалізацію компетентнісного підходу та його базових принципів. По-друге, традиційній педагогіці, яка обмежується лише питаннями надання певного рівня теоретичних знань, не під силу впоратися з такими проблемами, як загострення освітньої кризи, швидка втрата актуальності набутих знань, зниження рівня професійної компетентності. Сучасне життя вимагає від учителя усвідомлення ролі неперервної освіти та її впливу на його педагогічну діяльність.

Саме ці умови, на нашу думку, надають пріоритетного, провідного значення післядипломній педагогічній освіті у питаннях розвитку професійної компетентності педагогів, формування їхньої активної позиції у реалізації сучасних підходів до організації навчально-виховного процесу.

Післядипломна педагогічна освіта — це «освіта дорослих, навчання та розвиток фахівців з приведення їхнього професійного рів-

ня кваліфікації у відповідність до світових стандартів, вимог часу, особистісних та виробничих потреб, удосконалення їх наукового та загальнокультурного рівня, стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості» [8, с. 8].

Щоб післядипломна педагогічна освіта виконувала функцію діяльності, яка «підтримує та удосконалює вчителя, зберігає і розвиває його як суб'єкта культури, створює творче середовище самоактуалізації та саморозвитку» [3, с. 57], необхідною умовою є створення оновленої системи навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогів, розробка та впровадження державних стандартів післядипломної педагогічної освіти. «Для вільного просування фахівця у професійному освітньому просторі необхідно забезпечити максимальну гнучкість і різноманітність форм навчання» [9, с. 10].

Аналіз останніх досліджень. Проблема оновлення та удосконалення змісту післядипломної педагогічної освіти постійно перебуває в центрі уваги психолого-педагогічної науки. Вона досліджувалась у різних аспектах такими вченими як: Б. Г. Ананьев, В. А. Артемов, Л. І. Даниленко, С. І. Змейов, І. А. Зязюн, Л. Я. Набока, О. М. Пехота, Н. Г. Протасова, В. І. Пуцов, В. А. Семишенко, Л. Є. Сігаєва, В. О. Сластьонін, А. І. Чміль та ін. На думку відомих українських учених (Л. Я. Набока, В. В. Олійник, Н. Г. Протасова, В. І. Пуцов, В. А. Семишенко та ін.), післядипломна освіта потребує наукового дослідження стану та перспектив розвитку, оскільки набуває ознак відкритої динамічної системи у зв'язку з інтеграцією освіти України в міжнародний освітній простір. Для нашого дослідження цінною є думка французького вченого в галузі неперервної освіти П. Ланграна про те, що майбутнє освіти в глобальному масштабі, його здатність до оновлення та змін цілком залежать від розвитку освіти дорослих [10].

Освіта педагогів — це специфічна галузь освіти дорослих, оскільки суб'єктами навчання є люди, які володіють уміннями навчати інших. Недарма останнім часом учени почали використовувати термін «педевтологія» — наука про навчання і підвищення кваліфікації вчителів.

Метою нашого дослідження є розкриття сутності поняття «андрагогіка», окреслення шляхів реалізації андрагогічного підходу в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають вчені Л. Я. Набока [3], Н. Г. Протасова [5], В. І. Пуцов [7], навчання дорослої людини

відрізняється від навчання школяра чи навіть студента, оскільки доросла людина — це самостійна, самокерована особа, джерелом навчання якої є накопичений нею великий запас життєвого досвіду. Мотивацією до навчальної діяльності дорослої людини є вирішення особистих життєво важливих проблем і отримання конкретно визначеного результату. Знання, уміння, навички та якості, здобуті в ході навчання, вона бажає негайно реалізувати, втілити практично.

Разом з тим, як показав аналіз наукових досліджень, тривалий час науковці не опікувалися такою проблемою як навчання дорослих. Не тому, що вона не існувала, а просто її не виокремлювали як самостійну. Усі питання, пов'язані з цією проблемою, розв'язувалися шляхом пристосування навчання і здобуття освіти дорослими до теорії, методики та практики навчання дітей. Але такий підхід не відзначався ефективністю, оскільки не враховував психологічних особливостей дорослої людини, а отже, і особливостей її навчання.

Усвідомлення того факту, що освіта дорослої людини має якісно відрізняється від освіти дітей стало тим чинником, який сприяв у середині ХХ століття появі нової галузі людинознавства — андрагогіки. Присвячена освіті дорослих, вона мала за мету вивчати, досліджувати, аналізувати, коригувати процеси навчання й освіти дорослої людини упродовж усього життя.

Термін «андрагогіка» грецького походження: «андрос» — чоловік (не дитина), людина, і «гогос» — вести, у буквальному смислі означає — «людино-ведення», «ведення дорослого». Отже, андрагогіка — наука, що вивчає і узагальнює теоретично-практичні питання освіти дорослих, та надає знання, на основі яких визначаються, формулюються і реалізовуються основні цілі і завдання освіти дорослих.

Як зазначає В. Д. Орехов [4], андрагогічний підхід, що лежить в основі технології навчання дорослих, у тому числі й учителів, передбачає врахування як особливостей дорослих людей: володіння організаційним досвідом, здатністю самостійно обирати потрібну інформацію, умінням самоконтролю процесу навчання, так і особливостей їхньої навчальної діяльності: навчання дорослих відбувається у вигляді короткотривалих інтенсивних спалахів, спрямованих на досягнення миттєвої мети; поставлена мета виступає у вигляді конкретної проблеми; відсутній інтерес до загальних принципів. С.І. Змєєв [2] виокремлює десять принципів навчання дорослих: пріоритет самостійності, спільна діяльність, опора на досвід тих, хто навчається, індивідуалізація, системність, контекстність, акту-

алізація результатів, елективність, розвиток освітніх потреб, усвідомленість процесу навчання.

На думку Н.Г. Протасової [6], в основі андрагогізації змісту, форм та методів навчання в системі післядипломної освіти лежать три основні підходи.

По-перше, це проблемність змісту навчання та його організаційних форм (методів, прийомів, засобів), що має на меті вироблення у педагога вміння бачити, визначати, розглядати та ставити проблеми. Дієвими формами і методами навчання у практиці післядипломної освіти є проблемні лекції, семінари, робота проблемних груп та об'єднань, вирішення проблемних завдань та завдань проблемно-пошукового характеру, «мозковий штурм».

По-друге, це ситуативність змісту навчання та процесуальних форм його існування, що передбачає конкретність, прив'язку до певних умов, обставин професійної діяльності, що потребують оригінального рішення, індивідуального, нестандартного підходу. Ситуативність найбільш повно проявляється у змісті післядипломної освіти, коли він будується на альтернативній основі та свободі вибору.

Адекватними такому змісту навчання є методи та прийоми, досить поширені у практичній роботі з дорослими: імітаційні, рольові та ділові ігри, дискусії, обговорення, проектні завдання, вивчення моделей педагогічних об'єктів, ситуацій.

По-третє, діалогічність змісту післядипломного навчання та процесуальних форм існування, що включає взаємодію «слухач — слухач», «слухач — викладач». Найбільш повно проявляється у таких формах організації післядипломного навчання, як бесіда у формі діалогу, дискусія, диспут, конференція.

Узагальнюючи досвід учених у галузі навчання дорослих, нами виокремлено шляхи впровадження андрагогічного підходу в післядипломну освіту: диференціація та індивідуалізація навчального процесу, опора у навчанні на професійний досвід педагогів, модульний та дистанційний підхід до навчання, побудова навчального процесу не за предметним принципом, а на основі життєвої (професійної, виробничої) потреби слухачів курсів, спрямованість навчання на забезпечення освітніх та професійних запитів учителя, сприяння його переходу з однієї стадії професійного та особистісного розвитку на іншу.

Застосування таких підходів в організації роботи з педагогічними кадрами в системі підвищення кваліфікації дозволяє забезпе-

чити слухачам курсів комфортний темп роботи, надати кожному з них право самостійного вибору для задоволення своїх професійних потреб; викладачам — будувати гнучкий зміст навчання, інтегрувати різноманітні види і форми навчання, враховувати потреби й запити слухачів. Усі ці заходи зводять до мінімуму стресові стани як слухачів, так і викладачів або їх повністю їх виключають.

Зважаючи на швидку мінливість сучасного світу, встановлення стандартів післядипломної педагогічної освіти, на наш погляд, є неефективним. У зв'язку з цим, програма підвищення кваліфікації та професійного удосконалення вчителів будується, перш за все, з урахуванням вимог сьогодення та їхніх освітніх і професійних потреб.

Розглянемо етапи, які є складовими програми курсів підвищення кваліфікації.

- **Діагностичний.** На цьому етапі шляхом анкетування чи безпосередньо у бесіді виявляється рівень освітніх та професійних потреб та запитів слухачів курсів.
- **Теоретичний.** Спрямований на підвищення науково-теоретичної та методичної підготовки слухачів курсів шляхом ознайомлення з новими освітніми технологіями, методологічними, дидактичними, психологічними основами навчання і виховання учнів, коли вони збагачують свій педагогічний арсенал інноваційними методами та прийомами.
- **Практичний.** На цьому етапі слухачі оволодівають практичними способами втілення теоретичних ідей у практику шляхом виконання різноманітних практичних робіт, відвідування відкритих уроків, занять, участі у практичних конференціях з обміну досвідом.
- **Контрольно-оцінювальний.** Підбиття підсумків роботи слухачів на курсах підвищення кваліфікації відбувається шляхом захисту випускних робіт, тестування, анкетування, написання есе.

Слухачі курсів є суб'єктами навчання, оскільки беруть активну участь в усіх етапах навчального процесу: залучаються до вибору змісту, форм і методів навчання, корекції процесу навчання та його оцінювання, є співавторами індивідуальних програм навчання. Це, насамперед, дозволяє їм адаптувати навчання до своїх потреб, запитів, вікових та особистісних особливостей, професійного досвіду. Тобто стає можливим зробити навчання справді індивідуалізованим, особистісно зорієтованим, чітким, функціональним та ефективним.

Андрогічна модель освіти передбачає також розширення професійних функцій та ролей того, хто навчає. Якщо у педагогічній моделі викладач перебував більшою мірою у ролі «джерела» знань, то застосування андрогічного підходу вимагає від того, хто навчає, бути експертом у питанні організації навчання дорослих, учасником спільної діяльності з учителем, організатором комфортних умов процесу навчання, «джерелом» не тільки знань, а й умінь, навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій.

Таким чином, викладач, що застосовує принципи андрогічного підходу в своїй професійній діяльності, має володіти низкою компетенцій і бути:

- просвітителем, проповідником;
- монітором, наставником, радником, консультантом;
- тьютором, аніматором, медіатором, фасилітатором;
- проблематизатором;
- інтерпретатором;
- популяризатором, транслятором;
- координатором;
- майстром [1].

Успішне здійснення вище названих професійних функцій і ролей можливе за умови наявності у викладача сформованих особистісних якостей, зокрема таких як: толерантність, контактність, чутливість, організованість, відповідальність, тактовність, самокритичність.

Висновки

1. Навчання дорослих людей, у тому числі й учителів, має свої психологічні особливості і закономірності.
2. Андрогізация змісту, форм та методів навчання дозволяє удосконалити систему післядипломної освіти, сприяє укоріненню у свідомості педагогів необхідності навчання протягом усього життя як умови їхньої самореалізації, професійного зростання.
3. Ефективне впровадження андрогічного підходу в систему післядипломної педагогічної освіти неможливе без компетентного викладача, що є експертом у питаннях освіти дорослих.

Перспективи подальших досліджень. Варто зауважити, що у виконаному дослідженні не вичерпані всі психолого-педагогічні аспекти проблеми реалізації андрогічного підходу в системі післядипломної педагогічної освіти. Подальшого наукового пошуку потребують зокрема питання, пов'язані із впровадженням дистан-

ційної та очно-дистанційної форм навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григорьева Е. А. Андрагогическое позиционирование профессионального развития педагога / Е. А. Григорьева. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.pippkro.ru>.
2. Змеев С. И. Основы андрагогики: учеб. пособие для вузов / С. И. Змеев. — М. : Флинта: Наука, 1999. — 152 с.
3. Набока Л. Я. Особливості навчання дорослих з погляду педагогічної технології / Л. Я. Набока. // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 1. — С. 49-51.
4. Орехов В.Д. Обучение персонала: эффективность и экономичность / В. Д. Орехов. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ou-link.ru>.
5. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. — Київ, 1999. — 176 с.
6. Протасова Н. Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н.Г. Протасова. — К., 1998. — 152 с.
7. Пуцов В. Теоретичні основи розвитку післядипломної освіти як невід'ємної складової неперервної освіти / В. Пуцов. // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 2. — С. 7-11.
8. Романенко М. Методологія та зміст сучасної післядипломної педагогічної освіти / М. Романенко // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 1. — С. 35-38.
9. Шевчук Л. І. Методологічні основи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі професійної освіти. Посібник для керівників, педагогічних працівників професійної освіти / Л.І. Шевчук. — Хмельницький : видавець А. Цюпак. — 2006. — 178 с.
10. Lengrand P. Introduction à l'éducation permanente. — Paris, 1970.

Відомості про автора:

Кравчук Лариса Володимирівна, старший викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

УДК 378.046.4

Л.Д. Крамаренко

АНДРАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ В СТРУКТУРІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовані андрагогічні принципи навчання педагогічних працівників у структурі післядипломної педагогічної освіти. Висвітлені форми проведення занять з педагогічними працівниками на курсах підвищення кваліфікації.